

**PO STOPÁCH
GREGORA
FRANTIŠKA
BERZEVICZYHO
Z VEĽKEJ LOMNICE**

Po stopách Gregora Františka Berzeviczyho z Velkej Lomnice

PO STOPÁCH GREGORA FRANTIŠKA BERZEVICZYHO Z VEĽKEJ LOMNICE

Miroslava Lazniová a kol.

Zborník z kolokvia vo Veľkej Lomnici 22. a 23. júna 2023
Pri príležitosti 260. výročia narodenia G. F. Berzeviczyho

Podakovanie patrí všetkým, ktorí sa podieľali na príprave tohto zborníka, ako aj nadšencom, ktorí sa osobne zúčastnili kolokvia vo Veľkej Lomnici a prejavili tak záujem o tému Berzeviczyovcov a ich duchovného odkazu na Spiši. Aj vďaka Vám toto kultúrne dedičstvo môže ďalej napredovať a rozvíjať sa.

Menovite:

- Tomáš Bujna
- František Ujlaki
- Etelka Berzeviczyová
- Lukáš Lisý
- Tomáš Janura
- Michaela Haviarová
- Július Horváth
- Tomáš Bajus
- Marek Gylányi
- Samuel Bruss
- Barbora Chovancová
- Zuzana Orolínová
- Vladimír Labuda
- Ján Endrődi
- Anton Kornaj
- František Kornaj
- Roman Porubän
- Ladislav Kaboš
- Darina Smržová
- Zuzana Kollárová
- Patrik Kunec
- Tomáš Krištofóry
- Hotel International Veľká Lomnica
- Translata spol. s. r. o.
- Rímskokatolícky farský úrad vo Veľkej Lomnici
- Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi a. v. v Kežmarku
- a ďalší.

ĎAKUJEME!

Vydavateľ	Obec Veľká Lomnica, 2024
© Zostavovateľka	PhDr. Miroslava Lazníová
© Autori príspevkov	Mgr. Peter Duda, Ing. Etelka Berzeviczy, František Ujlaki, PhDr. Miroslava Lazníová, Prof. Julius Horváth, PhD., Mgr. Michaela Haviarová, PhD., Mgr. Tomáš Janura, PhD., Mgr. Lukáš Lisý, Mgr. akad. arch. Ing. arch. Tomáš Bujna
Recenzenti 2. a 3. časti	PhDr. Zuzana Kollárová, Mgr. Patrik Kunec, PhD., Mgr. Tomáš Krištofóry
© Grafická úprava	Mgr. akad. arch. Ing. arch. Tomáš Bujna
Obálka	Historická fotografia obce Veľká Lomnica
Jazykové korektúry	Mgr. Barbora Chovancová
Maďarský preklad	Ing. Zuzana Orolínová
Tlač	Popradská tlačiareň, vydavateľstvo, s. r. o.
Náklad	Ako elektronickú publikáciu vydala Obec Veľká Lomnica, Veľká Lomnica 2024
ISBN	978-80-570-6597-5

Obsah

7	Úvod <ul style="list-style-type: none">• Veľká Lomnica včera, dnes a zajtra (Peter Duda)
13	1. časť: Z rodinných spomienok a výskumov
15	• „SORORI SUE.” Adelheid (? – 1209), prvá dvorná dáma kráľovnej Gertrúdy, predchodkyňa rodu Berzeviczyovcov (Etelka Berzeviczyová)
25	• Arpád Berzeviczy (*1831 – †1877) – rodák z Veľkej Lomnice, zakladateľ užskej vetvy rodu (František Ujlaki)
33	2. časť: Z diela Gregora Berzeviczyho
35	• Návrhy Gregora Berzeviczyho na zlepšenie životných podmienok sedliakov a uhorského hospodárstva prostredníctvom využívania rašeliny (Miroslava Lazniová)
51	• Ekonomické názory Gregora F. Berzeviczyho (Július Horváth)
65	• Priblíženie Berzeviczyho diela O obchode a výrobe v Uhorsku – výber z kompletného prekladu, dobové súvislosti a načrtnutie bádateľských možností (Tomáš F. Bajus)
85	3. časť: Fragments z minulosti
87	• Kaštieľ (s. č. 503) a kúria (s. č. 314) vo Veľkej Lomnici v rukách Gregora (I.) Berzeviczyho (resp. Gregora Františka Berzeviczyho) (Tomáš Janura – Michaela Haviarová)
99	• Hrobka Berzeviczyovcov na starom cintoríne vo Veľkej Lomnici – Staré odpovede, nové otázky (Lukáš Lisý)
111	• Hrobka rodu Berzeviczyovcov – genealogické aspekty (Marek Gilányi)
125	4. časť: Vízia budúcnosti
127	• Návrh novej hrobky rodiny Berzeviczyovcov na cintoríne vo Veľkej Lomnici (Tomáš Bujna)
145	Záver <ul style="list-style-type: none">• Správa z kolokvia Gregor František Berzeviczy – osvietenec z Veľkej Lomnice, 22. a 23. jún 2023 (Miroslava Lazniová)

Venované Berzeviczyovcom

- ich predkom i potomkom -

*a všetkým tým, ktorí sa usilujú o zachovanie ich hmotného
aj duchovného odkazu pre budúcnosť.*

Záver

Správa z kolokvia Gregor František Berzeviczy – osvietenec z Veľkej Lomnice

Miroslava Lazníková

V kultúrnych inštitúciách, v univerzitnom prostredí a vo vedeckých kruhoch je usporiadanie odborných konferencií prirodzeným výstupom vedeckej a bádateľskej činnosti. Omnoho zriedkavejšie sa však stáva, že takéto odborné stretnutie zorganizuje nevedecká inštitúcia. O to prekvapivejšie a chvályhodnejšie je, že v dňoch 22. a 23. jún 2023 obec Veľká Lomnica usporiadala v priestoroch Hotela International (vo Veľkej Lomnici) odborné kolokvium s názvom Gregor František Berzeviczy – osvietenec z Veľkej Lomnice. Kolokvium sa konalo pri príležitosti 260. výročia narodenia tohto uhorského národohospodára, ktorý sa narodil práve v mesiaci jún v roku 1763.

Gregor František Berzeviczy (*1763 – †1822) bol rodák z Veľkej Lomnice a po absolvovaní štúdií v Kežmarku, v Pešti a v Göttingene, podnikol študijnú cestu po západnej Európe, kde načerpal cenné skúsenosti. Po návrate do habsburskej monarchie sa osobne stretol s cisárom Jozefom II. Pôsobil vo viacerých funkciách, ale od roku 1795 sa usídlil na rodinnom majetku vo Veľkej Lomnici, kde sa venoval vedeckej činnosti a napísal tu svoje najvýznamnejšie sociálnoekonomické a národohospodárske spisy. Jeho osobnosť pripomenuli viaceré príspevky, ktoré odzneli počas obidvoch dní trvania kolokvia.

Toto kolokvium však malo ešte jeden dôležitý rozmer. Obec Veľká Lomnica sa totiž dlhodobo usiluje o revitalizáciu obce, ako aj o obnovenie

jednotlivých jej častí či objektov. Súčasťou tejto iniciatívy je projekt, ktorého hlavným cieľom je obnovenie, prípadne úplné presunutie hrobky Berzeviczyovcov na miestnom cintoríne. Hrobka je v súčasnosti vo veľmi zlom stave, ale vďaka spolupráci s ďalšími odborníkmi je zámerom obce vybudovanie nového pamätníka, ktorý bude spomienkou na rod Berzeviczyovcov. Predovšetkým však na významného osvietenského mysliteľa, ekonóma a národohospodára Gregora F. Berzeviczyho, ktorý svojím pokrokovým a nadčasovým dielom prispel nielen do dejín Uhorska, či rakúskej monarchie, ale citeľne prispel k rozvoju a propagácii regiónu Spiša, pričom jeho pôsobenie možno hodnotiť i v európskom kontexte. Podľa dostupných informácií by sa jeho ostatky mali nachádzať práve v tejto rodinnej hrobke.

Zámerom usporiadania uvedeného kolokvia teda bolo aj informovať odbornú a širokú verejnosť o význame Berzeviczyovcov, zvlášť Gregora F. Berzeviczyho, v regióne, ako aj o prípravách a prácach na plánovanom pamätníku. Tieto informácie sa tiež mali stať východiskovým bodom pri úprave a finálnej verzii architektonického návrhu nového pamätníka, ktorý bude vybudovaný nad hrobkou s pozostatkami Berzeviczyovcov. Autorom návrhu je Mgr. akad. arch. Ing. arch. Tomáš Bujna.

Kolokvium bolo zaujímavé a prínosné práve rozmanitosťou príspevkov, ktoré boli rozdelené do troch blokov. Asi päťdesiatka účastníkov si tak v priebehu dvoch dní vypočula spomienky potomkov rodiny Berzeviczyovcov, historické a biografické súvislosti rodiny G. F. Berzeviczyho, ekonomický rozmer jeho diela, ale aj príspevky približujúce niektoré hmotné a nehmotné kultúrne pamiatky, ktoré jeho rodina zanechala nielen na Spiši. Nakolko sa na tomto stretnutí zúčastnili aj viacerí potomkovia Berzeviczyovcov z Maďarska, všetky príspevky tlmočila do maďarského jazyka prekladateľka Ing. Zuzana Orolínová.

Prvý deň konferencie otvoril svojím úvodným slovom a príspevkom s názvom Veľká Lomnica – včera, dnes a zajtra starosta obce Mgr. Peter Duda. Ako už naznačuje samotný názov príspevku, jeho obsah v krátkosti priblížil historický vývoj obce a zvlášť jej hospodársky rozvoj v reakcii na zlepšujúci sa cestovný ruch a športovú infraštruktúru v tatranskej oblasti. Obec Veľká Lomnica s počtom 5300 obyvateľov patrí k najväčším obciam podtatranského regiónu. Príspevok teda predostrel viacero vízií a koncepcií, ktorými sa pracovníci obce a samosprávy usilujú prispieť k skvalitneniu života a podmienok miestnych obyvateľov, ako aj návštevníkov obce.

Starosta obce
Peter Duda

Po stopách Gregora Františka Berzeviczyho z Veľkej Lomnice

↑ Prednášajúca
Ing. Etelka Berzeviczyová

↓ Prednášajúci
František Ujlaki

Následne predniesla príspevok „SORORI SUE.“ Adelheid (? -1209), prvá dvorná dáma kráľovnej Gertrúdy, predchodkyňa rodu Berzeviczyovcov Ing. Etelka Berzeviczyová, ktorá podotkla, že genealógia šľachtického rodu Berzeviczyovcov v priebehu viac ako ôsmich storočí mapuje život mnohých mužských predstaviteľov, no život žien približuje len veľmi zriedka. Svetlou výnimkou je v tomto prípade Adelheid, pretože vďaka jej životným osudom si môžeme vytvoriť istý obraz o danej dobe. V 12. storočí prišli zakladatelia rodu Berzeviczyovcov na územie Uhorska v sprievode princeznej Gertrúdy Andechs-Meránskej (1185 – 1213), neskoršej uhorskej kráľovnej a manželky Ondreja II. Adelheid Andechnsko-Meránska sa ako manželka Rüdigerera vydala na cestu z Álp v sprievode princeznej, pričom bola jej prvou dvornou dámou. Od kráľa Ondreja II. (1205 – 1235) získala rozsiahle panstvo v Tatrách na Spiši. Stala sa aktívnou účastníčkou vraždy kráľovnej, čo podľa autorky príspevku európskych kronikárov zaujalo viac než tragédia tatárskych nájazdov. Hoci je autorka pôvodom z Maďarska, svoj príspevok predniesla v slovenčine, čo ocenilo aj publikum.

Rodinné osudy svojich predkov priblížil aj František Ujlaki v druhom príspevku nazvanom Arpád Berzeviczy (*1831 – †1877) – rodák z Veľkej Lomnice, zakladateľ užskej vetvy rodu. Arpád Berzeviczy bol zakladateľ vetvy rodiny Berzeviczyovcov v Užskej župe. Narodil sa vo Veľkej Lomnici a bol účastníkom revolúcie v rokoch 1848/49. Po páde revolúcie musel ako dôstojník revolučnej armády „emigrovať“ do Užskej župy k svojmu príbuznému Bernardovi Berzeviczymu, aby sa vyhol perzekúcii. Tu sa zoznámil so svojou manželkou a založil rodinu z vena a zo zdedeného

majetku Bernarda Berzeviczyho. Neskôr postavil rodinné sídlo v obci Bajany, kde sa narodil aj jeho dodnes žijúci potomok František Ujlaki, tak ako všetci jeho predkovia po Arpádovi Berzeviczym.

Po diskusii a prestávke na obed nasledoval druhý blok príspevkov zameraný priamo na osobnosť G. F. Berzeviczyho a jeho dielo. Prvý z nich s názvom Gregor František Berzeviczy – život a dielo uhorského osvietenca na prelome 18. a 19. storočia predniesla PhDr. Miroslava Lazníová, ktorá bola aj koordinátorkou a odborným garantom celého podujatia. V prvej časti svojho príspevku autorka priblížila viaceré biografické údaje zo života G. F. Berzeviczyho s dôrazom na zlomové udalosti, ktoré mohli mať výrazný vplyv na jeho celoživotné dielo. V druhej časti sa zamerala na vybrané spisy dokladajúce rozsah Berzeviczyho poznatkov z viacerých odborov. Popri menej známych spisoch z oblasti histórie, politológie, či reformovaného školstva a cirkvi, vynikli predovšetkým jeho sociálno-ekonomické texty.

Na dielo G. F. Berzeviczyho plynule nadviazal príspevok Ekonomické názory Gregora Berzeviczyho. Jeho autorom je Prof. Július Horváth PhD, ktorý je uznávaným odborníkom v odbore medzinárodné vzťahy a ekonomika, expertom v oblasti medzinárodnej hospodárskej politiky, politickej ekonómie, menových a finančných vzťahov či histórie ekonomického myslenia. Autor naviazal na svoje publikácie a prezentácie zaoberajúce sa dielom Gregora Berzeviczyho, zdôraznil a priblížil význam Berzeviczyho ekonomického a národohospodárskeho diela, jeho nesporný prínos v dejinách ekonomického myslenia, ako aj vplyv na súdobú ekonomiku a hospodárstvo Uhorska.

↑ Prednášajúca
PhDr. Miroslava Lazníová

↓ Prednášajúci
Prof. Július Horváth, PhD.

Po stopách Gregora Františka Berzeviczyho z Veľkej Lomnice

↑ Prehliadka rím. kat. Kostola sv. Kataríny Alexandrijskej vo Veľkej Lomnici s výkladom Mgr. et Mgr. Jána Endrődiho

↓ Prehliadka kaštieľa Berzeviczyovcov vo Veľkej Lomnici

Sústredil sa predovšetkým na Berzeviczyho názory v ekonomickej oblasti, či už na otázku nevolníctva, exportnej schopnosti krajiny, na vzťah šľachty k rozvíjajúcemu sa priemyslu, a tiež na neskoršie vnímanie osobnosti G. F. Berzeviczyho v histórii ekonomického myslenia strednej Európy.

Po diskusii a prestávke nasledovala prehliadka niekoľkých historických objektov v obci Veľká Lomnica, ktoré boli úzko späté s rodinou Berzeviczyovcov. Prvou zastávkou bol Berzeviczyovský kaštieľ v intraviláne obce, ktorý je aktuálne v rekonštrukcii. Pribeh rekonštrukcie, ako aj plány na využívanie budovy predniesol starosta obce Mgr. Peter Duda. Účastníci sa tak mohli dozvedieť, že budova bude slúžiť verejnosti na kultúrne účely a bude v nej zriadené environmentálne centrum bližšie zamerané na vodstvo danej oblasti. Samozrejme, v tomto interaktívnom priestore zameranom na edukáciu by nemali chýbať ani informácie o G. F. Berzeviczym, ktorý vo viacerých dielach opisuje stav vodných tokov v Uhorsku, potrebu ich regulácie a využívania na prepravu tovarov.

Ďalšou zastávkou v programe bol rímsko-katolícky Kostol sv. Kataríny Alexandrijskej, v ktorom všetkých zúčastnených zaujal svojím obsiahlym a pútavým výkladom Mgr. et Mgr. Ján Endrődi, rodák z tohto regiónu pôsobiaci v Ústave pamäti národa. História tohto kostola sa tiež spája s rodinou Berzeviczyovcov. Rovnako interesantná je aj jeho fresková výzdoba, pričom poslucháči si vypočuli podrobný výklad jednotlivých výjavov.

Vedľa kostola sa nachádza kaštieľ prebudovaný Alexandrom Berzeviczym, v ktorom sa narodil

a prežil celý svoj život aj Gregor F. Berzeviczy. V súčasnosti je budova v súkromnom vlastníctve a nie je využívaná. Po stavebných zásahoch uskutočnených v 90. rokoch 20. storočia, sa pre viaceré nezhody majiteľov prestalo s jeho obnovou. O to väčším prekvapením bolo, že aj napriek jeho stavu a tomu, že sa objekt nevyužíva, bola do programu kolokvia zaradená aj táto budova. Účastníkov sprevádzal majiteľ pán Anton Kornaj, ktorý informoval o niekdajších plánoch obnovy budovy, ako aj o tom, prečo sa neuskutočnili. Zdá sa, že táto časť najviac zarezovala práve u potomkov Berzeviczyovcov, ktorým sa počas ich života nikdy nepodarilo do tejto budovy nazrieť.

Po prestávke na odpočinok a spoločnej večeri nasledoval večerný program, ktorý sa začal medzi 18. 30 a 19. 00 hod. premietaním dokumentárneho filmu *Architekt drsnej poetiky*. Tento film režiséra Ladislava Kaboša prináša príbeh slovenského rodáka, karpatského Nemca Hansa Brossa z Veľkej Lomnice, ktorého architektonické dielo zanechalo v Brazílii nezmazateľnú stopu. Film odprezentoval samotný režisér spolu s producentkou Darinou Smržovou, ktorí po skončení filmu viedli aj zaujímavú diskusiu a podelili sa o zážitky z nakrúcania filmu.

Program pokračoval na druhý deň so začiatkom o 9.30 hod pietnou spomienkou v Evanjelickom kostole vo Veľkej Lomnici, ktorú viedol zborový farár Mgr. Roman Porubän. Vo svojom príhovore ozrejmil a pripomenul dôležitú úlohu Berzeviczyovcov pri vybudovaní evanjelického kostola vo Veľkej Lomnici. Z kostola sa účastníci presunuli na miestny cintorín k hrobke Berzeviczyovcov, ktorá tu bola presunutá v 70. rokoch minulého storočia. Na tomto mieste sa so svojimi

↑ Diskusia s Ladislavom Kabošom a Darinou Smržovou po premietaní filmu *Architekt drsnej poetiky*

↓ Evanjelický kostol vo Veľkej Lomnici

Po stopách Gregora Františka Berzeviczyho z Veľkej Lomnice

↑ Prednášajúci
Ing. Samuel Bruss

spomienkami na pôvodnú hrobku, jej veľmi zlý stav a pohľad na ostatky v nej podelila Ing. Etelka Berzeviczyová. História sa po takmer 50 rokoch zopakovala, pretože potomkovia sa znova ocitli pri rozpadávajúcej sa hrobke svojich predkov.

Nasledoval obed a posledný prednáškový blok v spoločenských priestoroch hotela. So svojím príspevkom Zbierky po rodine Berzeviczyovcov vo fondoch Krajského múzea v Prešove ho otvoril Ing. Samuel Bruss z Krajského múzea v Prešove. Priblížil niekoľko zaujímavých predmetov, ktoré sa nachádzajú v zbierkovom fonde uvedeného múzea a sú úzko späté s rodinou Berzeviczyovcov. Možno vysloviť nádej, že pri systematickej práci a pátraní, by bolo možné nájsť nielen v Krajskom múzeu v Prešove, ale aj v mnohých ďalších múzeách skutočne zaujímavé predmety, ktoré v minulosti patrili uvedenej šľachtickej rodine.

↓ Prednášajúci
Mgr. Tomáš Janura, PhD.

Pôsobenie rodiny Berzeviczyovcov dokladajú aj viaceré budovy, ktoré vybudovali vo Veľkej Lomnici, čo priblížil pracovník SAV Mgr. Tomáš Janura, PhD. V príspevku Kaštieľ (s. č. 503) a kúria (s. č. 314) vo Veľkej Lomnici v rukách Gregora (I.) Berzeviczyho (resp. Gregora Františka Berzeviczyho), ktorý vypracoval spolu s kolegyňou Mgr. Michaelou Haviarovou, PhD., sa zamerali na kaštieľ, v ktorom sa zrejme narodil a prežil väčšinu svojho života Gregor F. Berzeviczy, pričom ho v barokovom slohu nechal vybudovať jeho otec Alexander Berzeviczy spolu so svojimi dvomi manželkami. Po tom, ako si účastníci kolokvia v predošlom dni tento kaštieľ reálne prezreli, tieto zaujímavé informácie len dotvorili celkový obraz a povedomie o uvedenom objekte.

Záverčné dva príspevky upriamili pozornosť na ciele kolokvia, a síce na samotnú hrobku

Berzeviczyovcov, ktorá bola za národnú kultúrnu pamiatku vyhlásená v roku 1963. Mgr. Lukáš Lisý z popradského pracoviska Krajského pamiatkového úradu v Prešove, v príspevku Hrobka Berzeviczyovcov na starom cintoríne vo Veľkej Lomnici; Staré odpovede, nové otázky objasnil viacero skutočností. Pri aktualizácii národných kultúrnych pamiatok pôsobil pomerne zmätočne fakt, že pôvodná hrobka bola asanovaná. Objasnil, kde sa nachádzala pôvodná hrobka, či ako vyzerala a prečo došlo k jej premiestneniu. Príspevok priblížil menej známe skutočnosti o mieste posledného odpočinku jedného z najvýznamnejších spišských šľachtických rodov.

Na záver vystúpil Mgr. akad. arch. Ing. arch. Tomáš Bujna s príspevkom Východiská a prezentácia návrhu novej hrobky. Bolo zaujímavé sledovať prácu architekta a jeho cestu pri hľadaní informácií slúžiacich ako východiská k vypracovaniu návrhu nového pamätníka, ktorý by sa mal v budúcnosti týčiť nad hrobkou Berzeviczyovcov. Pozoruhodné a istým spôsobom šokujúce boli aj fotografie na súčasný stav ostatkov priamo z interiéru hrobky. Tento posledný príspevok len demonštroval snahy obce Veľká Lomnica a všetkých zainteresovaných a zanietených spoluorganizátorov i odborníkov pristúpiť k zlepšeniu tohto havarijného stavu, čo sa prejavilo i v podnetnej záverečnej diskusii.

S odstupom času možno zhodnotiť, že toto kolokvium nielenže malo ohlas, ale prinieslo aj svoje výsledky. Výstupom z kolokvia je aj tento zborník príspevkov. Na základe informácií, ktoré na kolokviu odzneli, architekt T. Bujna dokončil a predložil finálnu podobu pamätníka. Hrobka bude znovu obnovená a dôkazom skutočného

↑ Prednášajúci
Mgr. Lukáš Lisý

↓ Prednášajúci
Mgr. akad. arch. Ing. arch.
Tomáš Bujna

Po stopách Gregora Františka Berzeviczyho z Veľkej Lomnice

↑ Príhovor Etelky Berzeviczyovej pri hrobke Berzeviczyovcov na cintoríne vo Veľkej Lomnici

záujmu obce Veľká Lomnica o túto obnovu je i fakt, že jej pracovníci neostali „hluchí a slepí“ ani počas diskusií k príspevkom. Keď teda z diskusií vyplynula potreba odborného archeologického a antropologického výskumu ostatkov Berzeviczyovcov, rozhodli sa k tomu zodpovedne prístupit' a oslovili so žiadosťou o všetky potrebné povolenia príslušný pamiatkový úrad v Poprade a ďalšie odborné pracoviská.

Toto kolokvium, ktoré sa uskutočnilo vo Veľkej Lomnici je dôkazom dobrej spolupráce jednotlivých organizácií, ale hlavne zanietených ľudí, ktorým naše kultúrne dedičstvo nie je ľahostajné. Pevne verím, že tento projekt bude úspešne ukončený a prinesie zaujímavé podnety pre ďalší výskum.

↓ Účastníci kolokvia

**PO STOPÁCH
GREGORA
FRANTIŠKA
BERZEVICZYHO
Z VEL'KEJ LOMNICE**